

Türküstan

www.turkustan.az

**Aydın
Qasımlı**

*Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru*

Bizim yazar

Tarix şəxsiyyətlər yetişdirdiyi kimi, şəxsiyyətlər də tarix yaradırlar. Tarix yaradan, orta əsrə son verib yeni əsrə qədəm basan belə tarixi şəxsiyyətlərdən biri də 1000 illik bir İmperatorluğa son qoyub, Türk-İslam və ortodoks Xristian Bizans hakimiyyət ənənələrini birləşdirməyi bacaran, Türk-İslam dünyası ilə Şərqi Avropa ortodoks xristian dünyasını öz Türk çadırı altına alan, bu iki müəzzəm mədəniyyəti çulğışdıran əzəmətli Türkün böyük oğlu, dahi Türk Xaqanı Sultan Mehmet Fatehdir.

Dünyanı yeni bir nizama və bəşəriyyəti səadətə erişdirmək qayəsi ilə meydana çıxan, Ulu Peyğəmbərin müqəddəs əsəri olan İslamiyyət, əxlaqi pozulmuş Sasani Pers İmperatorluğunu İldırım sürəti ilə ortadan qaldırdığı halda "gah anarxiya, gah da müstəbidlikdə ad çıxaran, hər cür mənəvi mənadan məhrum, siyasi əhəmiyyətini itirib, ayrı-ayrı əxlaqsız şəxslərin və ictimai təşkilatların ehtiraslarının miskin oyununa çevrilən Şərqi Roma və ya başqa adla Bizans İmperatorluğu" (Mirzə Kazımbəy, İslam tarixi (rusca), "Russkoye slovo" jurnalı, 1860, II nömrə, səh 124) yalnız qanadları qırılmış halda İslamın rəqibi olaraq qalmış, xristian dünyasının başlıca təəssübkeşi kimi İslam aləmini təhdidə girişmiş və İmperiyanın paytaxtı Konstantinopol (İstanbul - A.M) da xristian dininin bir qalası rolunu oynamışdır. O dövrdə İstanbul xristianlıq üçün təkə dini deyil, həm də siyasi əhəmiyyət daşıyırdı.

Doğrudur, xristian dünyası üçün İstanbul Qüds və digər şəhərlər kimi müqəddəs sayılan bir şəhər deyildi. Lakin Həzrəti Məhəmməd Peyğəmbərin (s) İstanbulla bağlı hədisləri və Ulu Peyğəmbərin (s) səhabələrindən Əbu Əyyub Ənsarinin məzarının orda olması İstanbulu müsəlmanların nəzərində müqəddəs bir şəhərə çevirmişdi. Ona görə də istər Ərəb xəlifələrinin və istərsə də Türk Sultanlarının İstanbulun qurtarılmasını zəruri edən amillər

arasında bu dini amil də başlıca rol oynamış, şəhərin fəthinə siyasi məziyyətlə yanaşı həm də ilahi bir əmr mahiyyəti qazanmışdı. İstanbul artıq Türklərin "Qızıl Alma"sı, Türk Cahən Hakimiyyəti məfkuresinin bir simvolu olmuşdur.

dən 29 may 1453-cü ildə Konstantinopol fəth edilərək, "İstanbul" adlanmağa başladı. Ulu Peyğəmbərin 800 il öncə söylədiyi hədisi böyük Türk qazisi Sultan Mehmet Fateh tərəfindən təsdiqləndi.

Bizans İmperatorluğuna ilk zərbəni hələ 1048-ci ildə Səlcuqlu Sultanı Toğrul Bəy dövründə onun ordu komandanlarından olan İbrahim Yınal və Kutalmış Pasin Ovasında, daha sonra Toğrul Bəy özü 1054-cü ildə Ercisədə, ən böyük zərbəni isə 1071-ci ildə Sultan Alp Arslan Malazqırtda vurmuş və tarixdə ilk dəfə olaraq Bizans İmperatorunu

noğulları dövründə bir çox bəyliklər birləşdirilərək, mərkəzləşmiş dövlət halına gətirilmişdir. Osmanlı Sultanı İldırım Bəyazidin Əmir Teymura məğlub olmasından sonra bir müddət ölkə yenə də Bəyliklərə parçalanaraq, Teymuroğullarının vassalına çevrilmiş, nəhayət Sultan II Mehmet İldırım Bəyazidin mərkəziyyətçi hakimiyyətini bərpa etməyə müvəffəq olmuş və dövləti İmperatorluğa çevirmək təşəbbüsündə bulunmuş və buna nail olmuşdur.

Sultan II Mehmet Xanın atası Sultan II Murad Əmir Teymurun oğlu Şahruxun ölümündən sonra vassallıqdan qurtularaq dövlətini

yatağından qalxarkən də, sarayında və bayırda gəzinərkən də İstanbulun fəthini düşünürdü. İstirahət və yuxu bilməzdi. Ölündə qələm və kağız daima İstanbulun xəritəsi ilə uğraşır. Beləliklə Xaqan böyük insanlara məxsus yüksək bir idealın atəşi ilə yanır. (Bax: Dukas, Bizans tarixi, İstanbul 1956, səh 152-154)

Sultan II Mehmet Xanın Ədirnə sarayında topladığı yüksək bir məclisdə etdiyi tarixi nitqi gənc Sultanın bu yaşda nə qədər gəniş bir biliyə, dərin bir zəkaya sahib olduğunu göstərir. Tarixi mənbələrdə qeyd edilən bu nitqində Sultan II Mehmet Xan: "Əlimizdə bulunan bu dövlət əcdadlarımızın necə cihad, necə savaş və əməkləri ilə qazanılmış və bizlərə miras qalmışdır. Yaşlılarımız bu cihad ilə savaşa şəhiddirlər, onlarla birgə savaşmışlar. Gənclərimiz də onların heka-yələrini ata-babalarımızdan dindələmişlər. Bu uğurda bir çox igidlərimiz əbədiyyətə qovuşmuşlar. Fəqət onların qəhrəmanlıq xatir-

Dahi Türk Xaqanı Sultan II Mehmet

İstanbul Fatehi

O dövrdə artıq xristian dünyasında belə bir fikir qətiləşmişdi ki: "Konstantinopol şəhəri Konstantin adlı bir hökmdar zamanında itiriləcək". (Bax: Barboro,

Konstantiniyyə muhasirəsi, İstanbul, 1953, səh 62; Dukas, Bizans tarixi, İstanbul 1956, səh 168)

İslam dünyasında da Peyğəmbər adından söylənilən: "Konstantinopol mənim (Məhəmməd Peyğəmbərin (s) - A.M) adımlı daşacağı bir müsəlman hökmdarı tərəfindən alınacaq" hədisi geniş yayılmışdır.

Hər iki fikir sonda özünü doğrultdu. Bizans İmperatoru XI Konstantinin dövründə Türk Sultanı Sultan Məhəmməd tərəfin-

(İmperator Diogenesi - A.M) əsir almışdı. Alp Arslandan sonra oğlu Böyük Səlcuqlu Sultanı Məlikşah dövründə Anadolu Bizanslılardan alınaraq, artıq bir Türk məmləkətinə çevrilmişdi. Böyük Səlcuqlu İmperatorluğu parçalandıqdan sonra da bu ərazidə Anadolu Səlcuqlu dövləti təşəkkül tapmış, Türk-Moğol İmperatorluğu dövründə Anadolu Səlcuqlu dövləti də ayrı-ayrı Bəyliklərə parçalanaraq, Hülakülərin vassalına çevrilmiş, nəhayət XIV əsrin əvvəllərindən başlayaraq, Osma-

müstəqil elan etmiş, II Kosovo savaşında yeni bir Xaçlı ordusunu məğlub etmiş, Albaniya səfərində ölüncə yerinə gənc oğlu II Mehmet taxta çıxmışdır. Karaman səfərindən sonra Bizansla mübarizəyə və İstanbulun fəthinə hazırlaşan Sultan II Mehmet Xana qarşı xarici və daxili düşmənlər fəaliyyət göstərsələr də böyük övliya AK Şəmsəddin: "Dərd çək-mə Bəyim, İstanbulu fəth edəcəksən. Bəyim, bu qalanın (İstanbul nəzərdə tutulur - A.M) fatehi sən olasan deyə ələmi-şahzadəlikdə sənə çatdırdıq"- müjdəsini vermiş, Sultan Mehmet Xan da İstanbulun fəthinə dair Peyğəmbərin hədisində göstərilənə və övliyasının kəramətlərinə inanaraq bu işə girişmiş və müvəffəqiyyətlə başa çatdırmışdı.

Gənc Xaqanın İstanbulun fəthi üçün keçirdiyi iztirab və həyəcanları tarixi qaynaqlara əsaslanaraq, tarixçi Dukas yazır ki: "Padşahın (Sultan Mehmet nəzərdə tutulur - A.M) gecə və gündüz huzuru qaçmış, dincliyi pozulmuşdu. Yatağına girərkən də,

rələri içimizdə yaşamaqdadır. Ürəkləri uca hisslərlə dolu, qorxudan azad olan atalarımız ən müdhiş təhlükələrə göyüs gərərək, böyük işlər gördülər...Ey yaşlı fədakarlar və igid gənclər! Bütün bu fəthlərin asan olmadığı və əməksiz dövlət əldə edilmədiyini bilirsiniz. Bu uğurda nə qədər qanlar töküldü, yaralar açıldı. Nə qədər dul və yetimlərin göz yaşları axdı. Necə əngin də-rələr, coşqun imzaqlar, yalçın qayalar, sət dağlar aşıldı. Neçə yuxusuz gecələr, istirahətsiz gündüzlər və təhlükəli anlar keçdi. Əcdadımız bütün bu fəvqaladə əziyyətlərə qatlandı. Düşmən qarşısında bəzən tale üzlərinə gülmədi. Fəqət heç bir zaman istiqbalından ümid kəsmədilər. Qalib gəlinçəyə qədər uğraşdılar. Daima cihad yolunda qaldılar. Atababalarımız fəlakət zamanında kədərəlməz, zəfər anlarında da aşırı sevinc duymaz, qürrelənməzdilər. Bu sayədə şanlı bir dövlət qurdular.

(ardı gələn sayımızda)

Karaman səfərindən sonra Bizansla mübarizəyə və İstanbulun fəthinə hazırlaşan Sultan II Mehmet Xana qarşı xarici və daxili düşmənlər fəaliyyət göstərsələr də böyük övliya AK Şəmsəddin:
"Dərd çəkmə Bəyim, İstanbulu fəth edəcəksən. Bəyim, bu qalanın (İstanbul nəzərdə tutulur - A.M) fatehi sən olasan deyə ələmi-şahzadəlikdə sənə çatdırdıq"- müjdəsini vermiş, Sultan Mehmet Xan da İstanbulun fəthinə dair Peyğəmbərin hədisində göstərilənə və övliyasının kəramətlərinə inanaraq bu işə girişmiş və müvəffəqiyyətlə başa çatdırmışdı...

Oxu, oxut, abunə ol!